

Ключові слова: принципи права, визначеність права, істинність права, технологічне забезпечення права, цінність права, інструментальна цінність права.

Ключевые слова: принципы права, определённость права, истинность права, технологическое обеспечение права, ценность права, инструментальная ценность права.

Key words: principles of law, certainty of law, authenticity of law, technological support of law, value of law, instrumental value of law.

Кравчук Валентина Миколаївна
Західноукраїнський національний університет
доцент кафедри цивільного права і процесу
кандидат юридичних наук, доцент

«ПРАВОВЕ СМІТТЯ»: ВІД МЕТАФОРИ ДО ПРАВОВОГО ПОНЯТТЯ

Усупереч певним дискусіям про доцільність введення у науковий обіг термінологічно-понятійної одиниці «правовий простір» [1, с. 19–22], це поняття в юридичній літературі поступово набуває все більшого розповсюдження. Ключове значення для наукового обґрунтування цього концепту мали ідеї та погляди корифея загальнонотеоретичної юриспруденції, доктора юридичних наук, професора Ю. М. Оборотова. Спектр його наукових інтересів був надзвичайно широким, а наукову спадщину цієї непересічної особистості важко переоцінити.

У контексті досліджень правового простору, які Ю. М. Оборотов вважав надзвичайно актуальними і перспективними, важливо перейти від понятійної його характеристики до питань його створення, наповнення і багатшаровості, визначення його меж, розвитку і динаміки. І однією із проблем, пов'язаних з діалогом правових культур, є проблема «засмічення правового простору непродуманими запозиченнями і невиправданими змінами в правовій сфері», що вчений позначив метафорою «правове сміття» [2, с. 5; 3, с. 23–24].

Ця метафора, як одне із свідчень неординарності та креативності мислення вченого, стала і формою, і засобом конструювання та філо-

софського осмислення сучасної правової реальності, розширила межі нашого сприйняття і розуміння правової сфери. Збагнути метафору означає зрозуміти її образність і простежити шлях її створення. В основі будь якої метафори лежить концепт, який зі змістового погляду розуміється як глибинний сенс та використовується, щоб в концентрованій формі підкреслити властивості того об'єкта, що осмислюється, акцентувати увагу на асоціативних чи репрезентативних ознаках.

Розмірковуючи щодо змісту зазначеної метафори, дозволимо собі стверджувати, що поняття «правове сміття» можна цілком виправдано застосовувати. Правовим сміттям можна вважати не тільки акти, які не мають законної сили і легітимних наслідків (так, за словами Р. Стефанчука, близько 100 постанов і розпоряджень Верховної Ради України вже втратили свою силу. Крім того, є законодавство СРСР і УРСР, яке не втратило своєї чинності, наприклад, Житловий кодекс УРСР, Кодекс законів про працю і ряд інших, тож треба провести моніторинг і розробити замітники, якщо вони необхідні [4]), але й недоречні та не виправдані новації та імплементації іноземного досвіду, які залишаються «мертвими» в наших конкретних умовах.

Надмірне захоплення інтеграцією в українське законодавство тих норм, які діють в інших країнах, в Європі, можна аргументувати впливом глобалізації, євроінтеграції, культурної асиміляції, конвергенції і тому подібне, однак будь-який правовий акт повинен відповідати історичним, культурним і ментальним цінностям саме українців. Під впливом глобалізації держави втрачають свою унікальну ідентичність, відбувається ерозія внутрішнього суверенітету; наростають кризові явища, оскільки глобалізація викликає напругу і підсилює конфлікти [5, с. 19, 21–22]. Впродовж останніх років ми спостерігаємо фундаментальні кількісно-якісні зміни в нормативно-правовому полі нашої держави, функціональні оновлення інститутів державної влади, появу нових правових інститутів, які за змістом не завжди гармонійно вписуються в рамки традиційно-еволюційного розвитку українського права, що підтверджує «штучний» та «чужорідний» характер їх походження. Безсумнівно, одночасне і подекуди

безсистемне реформування всіх напрямків політико-правового життя України, що має місце сьогодні, якнайкраще підтверджує істинність думки Ю. М. Оборотова про «інфляцію держави і права» [6, с. 95].

У широкому сенсі правовим сміттям можна вважати й «законопроектний і поправочний спам». До українського законодавства вносять надзвичайно велику кількість змін, правок і доповнень, продуються численні проекти нормативно-правових актів (хоча тільки 4% законопроектів, поданих народними депутатами, стають законами [4], та й ті не завжди покращують механізм правового регулювання, навіть навпаки – можуть створювати нові колізії і проблеми. Для наочності можна навести конкретний приклад – довгоочікуваний закон про відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, над яким, зауважу, здійснювалася тривала робота, який, тільки-но у червні 2021 року прийнятий, був заветований Президентом України через наявність колізійних положень. Відтак, з листопада 2019 року цей важливий орган в системі судоустрою України досі не функціонує, що без перебільшення призводить до стагнації судової системи). Кількість не забезпечує якість і скоро така ситуація може стати загрозою національній безпеці, адже питання суперечливих норм, дублювання різних приписів, несистематизованості і розрізненості актів ставить під загрозу правильність їх застосування, що власне «засмічує» правовий простір.

Доцільно акцентувати й на тому факті, що норми процесуального та матеріального права є взаємозв'язаними та взаємообумовленими. У певних випадках відсутність відповідних процесуальних норм, наявність прогалин, відзначають науковці, позбавляє ефективності матеріальні норми, робить їх «дефектними», тобто вони теж перетворюються на «правове сміття» через неможливість їх реалізації та застосування.

Досліджуючи наповнення правового простору, Ю. М. Оборотов використовував дихотомію права і неправа. Сучасні вчені, які вивчають це питання, виділяють такі явища суспільного життя, в яких проявляється неправо: делікт, свавілля (з боку фізичних та юридичних осіб, а також держави), неправовий закон, неправосудне судові рішення й інші явища, що протиставляються свободі, законності

і справедливості. Учений наголошував, що для правового простору особливу загрозу становить державне неправо (етатизація суспільного життя, наджорстка нормативізація усіх його сфер, репресивне судочинство, неспівмірність покарань правопорушенням тощо [2, с. 9]). Неправо може міститися в законі, коли його змістом (повністю чи в частині) стає свавілля можновладців. Атмосфера інтелектуальної та моральної несвободи при авторитарних і тоталітарних режимах утворює масову квазіправову свідомість, «коли неправо сприймалося як право, несправедливість – як справедливість, несвобода – як свобода тощо» [2, с. 9].

Однак неправо не співпадає з поняттям «правове сміття», а є значно ширшим концептом. Очевидно, що правова дійсність включає не тільки позитивні складові. Як добро і зло для моралі («лише на тлі зла може сяяти добро» (Гете), так право і неправо є цінностями, позитивним і негативним складниками правового життя. Неправо стає одним з джерел виникнення права. І, звісно, деформація права в неправо неприйнятна в демократичній і правовій державі.

Підсумовуючи, зазначимо, що «правове сміття» є цілком зрозумілою в наших реаліях метафорою. На жаль, правове сміття реально існує у правовій дійсності України. Оскільки його нагромадження у правовому просторі має деструктивний вплив, несе загрозу правовій системі нашої держави, від нього потрібно цілеспрямовано й усвідомлено позбавлятися.

Загалом, актуальність досліджень правового простору та його наповнення все більше посилюється, що пов'язано і з його змінами, розширенням, адже, як зазначав Ю. М. Оборотов, просторова мобільність стає серйозною загрозою для інститутів державної влади і правової нормативності. Крім того, наприклад, проблема прав людини не обмежується правовим простором в межах держави, де правове буття людини часто виявляється незахищеним перед державною владою, тому вирішення питань, пов'язаних з правами людини, переходить з національного на інтегративний, міжнародний рівень, що призводить і до трансформацій у змісті правового простору. Отож, проблематика правового простору є надзвичайно перспективною для подальших наукових пошуків.

Література

1. Чабаненко М.М., Черноп'ятов С.В. «Правовий простір»: до питання доцільності понятійно-термінологічної одиниці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. Том 1. 2017. С. 19–22.
2. Оборотов Ю.М. Наповнення правового простору. *Юридичний вісник*. № 1. 2017. С. 5–10.
3. Оборотов Ю.Н. Динамика правового пространства. Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М.В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 23–26.
4. Руслан Стефанчук: Верховна Рада як єдиний законодавчий орган, приймаючи акти вищої юридичної сили, формує правову політику держави. URL: <https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/184912.html> (дата звернення 09.09.2021)
5. Оборотов Ю.М. Зміна образу держави в умовах глобалізації. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. Т. 4. Одеса: Юридична література, 2005. С. 19–25.
6. Оборотов Ю.Н. Инфляция власти и права как индикатор слабости государства. *Наукові праці Одеської національної юридичної академії*. 2010. Т. 9. С. 89–97.

Ключові слова: правовий простір, правове сміття, законодавство, право, неправо.

Ключевые слова: правовое пространство, правовой мусор, законодательство, право, неправо.

Key words: legal space, legal rubbish, legislation, law, nonlaw.

Кормич Анатолій Іванович

Національний університет «Одеська юридична академія»

доцент кафедри загальної теорії права та держави,

кандидат історичних наук, доцент

ДЕМОКРАТИЧНІ ІННОВАЦІЇ У ПУБЛІЧНОМУ УПРАВЛІННІ: ПОНЯТТЯ ТА ТИПОЛОГІЯ

Трансформації української держави на нинішньому етапі мають підпорядковуватись головним конституційним цілям: зміцненню України як демократичної, соціальної, правової держави, де людина є найвищою соціальною цінністю [1, ст. 1; 3].